

Резюме

В статті досліджено положення профсоюзов в сфері захисту прав працівників. Проведено порівняльний аналіз розірвання трудового договору (контракту) з керівником підприємства, установи, організації, передбаченого Кодексом законів о праці в редакції 1971 г. і проектом Трудового кодексу України № 1108.

Ключевые слова: профсоюзи, профсоюзний комітет, вимоги, юридичні особи, керівник підприємства, установи, організації.

Summary

In the article is giving a definition of labor dispute, conflict, made their classification. Makes proposals for legal regulation of their decision and expand legal rights of employees.

Key words: labor dispute, conflict, classification, legal regulation, judicial inquiry.

Отримано 18.06.2012

М. О. ТИМОШЕНКО

Максим Олександрович Тимошенко, кандидат юридичних наук, заступник декана Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

НАБУТТЯ ГОСПОДАРЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНИМ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВА ЙОГО ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ

Функціонування будь-якого суб'єкта господарської діяльності в Україні пов'язано з набуттям ним відповідного правового статусу, що здійснюється згідно з нормами чинного законодавства України. Саме з правовим статусом суб'єкта господарювання пов'язується його здатність до здійснення господарської діяльності в тій або іншій сферах життєдіяльності суспільства. Приватний вищий навчальний заклад, що засновується на приватній власності та здійснює освітню діяльність в системі суб'єктів господарювання, займає принципове місце в системі навчальних закладів, оскільки є елементом загальної системи вищої освіти, забезпечуючи формування відповідного загального освітнього рівня населення держави. Господарська діяльність приватного вищого навчального закладу також пов'язується з набуттям ним господарсько-правового статусу, що надає йому змогу здійснювати освітню діяльність та бути повноправним суб'єктом господарювання.

У сучасних умовах реформування законодавства України в сфері вищої освіти, питання правового забезпечення умов та порядку набуття статусу вищим навчальним закладом, у тому числі і приватним вищим навчальним закладом, потребують активізації наукового дослідження з метою вироблення єдиного підходу до правового регулювання господарсько-правового статусу всіх вищих навчальних закладів на рівних умовах. Вказаним і зумовлюється актуальність цього дослідження, результати якого мають сприяти ефективній розбудові законодавства України в сфері вищої освіти.

У літературі окремими вченими проводились наукові дослідження правового статусу вищих навчальних закладів. Зокрема ці питання розглядалися в роботах таких вчених як С. К. Андрейчук, Л. І. Антошкіна, В. В. Астахов, О. М. Бандурка, І. І. Влас, М. І. Городиський, В. С. Журавський, В. К. Мамутов, В. І. Семчик, І. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчук, І. І. Тимошенко, О. І. Харитонова, Є. О. Харитонова, В. С. Щербина та інших. Проте у роботах вказаних вчених розглядалися питання правового статусу вищих навчальних закладів в цілому, не виокремлюючи правовий статус приватних вищих навчальних закладів. Окрім того, питання набуття господарсько-правового статусу приватними вищими навчальними закладами в Україні потребують свого наукового переосмислення в аспекті сучасних процесів розвитку законодавства України про вищу освіту. Тому метою цієї наукової роботи буде виявлення особливостей природи правового статусу приватних вищих навчальних закладів та з'ясування специфіки набуття господарсько-правового статусу приватними вищими навчальними закладами в Україні.

Слід наголосити, що центральне місце в системі елементів правовідносин займають суб'єкти правовідносин, від статусу та поведінки яких залежить зміст самих правовідносин. Деякі автори розглядають правове відношення передусім як правовий зв'язок між учасниками, коли певне суспільне відношення включене до сфери нормативної регламентації законодавцем¹. Таким суб'єктом правовідносин виступає і приватний вищий навчальний заклад. Вченими в літературі звертається увага на те, що на сьогодні «процес створення та активізації діяльності приватних вищих навчальних закладів значно підвищується, проте досі в літературі практично недослідженою залишається правова природа їх створення та функціонування. Особливе місце в цих дослідженнях має зайняти вивчення проблем правового статусу приватних вищих навчальних закладів»².

На сьогодні у вітчизняній юридичній літературі відчувається недостатній рівень наукового аналізу правового статусу приватних вищих навчальних закладів, що є основою для характеристики відмінностей з іншими вищими навчальними закладами в контексті права. Це, у свою чергу, також створює дефіцит наукового забезпечення правотворчого вдосконалення правового статусу приватних вищих навчальних закладів. У літературі лише наголошується на таких питаннях, як: необхідність вдосконалення правового регулювання статусу приватних вищих навчальних закладів; виокремлюються коло недоліків правового регулювання статусу приватних вищих навчальних закладів; надається окремий рекомендаційний матеріал щодо вдосконалення чинного законодавства України в цих питаннях.

На нашу думку, щоб надати характеристику правовому статусу приватних вищих навчальних закладів, доцільно з'ясувати загальнотеоретичні основи правового статусу суб'єктів права в цілому.

Правовий статус будь-якого суб'єкта права в юридичній літературі визначається як: система прав, свобод і обов'язків, які знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права, що визначають політико-правовий стан суб'єкту³; сукупність прав, свобод, обов'язків і законних інтересів особи, що визнаються і гарантуються державою⁴; законодавчо встановлені державою і взяті в єдності права, свободи і обов'язки особи⁵.

Таким чином, можливо відзначити, що в літературі досить однотайно визначають правовий статус суб'єкта права, в тому числі і приватного вищого навчального закладу, як сукупність прав і обов'язків, які регламентовані за допомогою норм права. Тому в основу характеристики правового статусу приватного вищого навчального закладу ми закладаємо думку про те, що правовим статусом приватного вищого навчального закладу буде сукупність прав і обов'язків, які встановлені нормами права, які в свою чергу відрізнятимуть в правовому контексті приватний вищий навчальний заклад від інших вищих навчальних закладів.

Варто зазначити, що вченими робилися спроби надати характеристику правовому статусу вищих навчальних закладів, у тому числі і приватних вищих навчальних закладів. Так, на думку О. А. Рекрут, правовий статус вищого навчального закладу в цілому є вихідним для характеристики його діяльності, від якого, зокрема, у свою чергу залежать:

- правомочність здійснення освітніх функцій;
- зміст господарських операцій вищого навчального закладу;
- права і передбачені обмеження фінансово-господарських операцій;
- обов'язки в частині представлення бухгалтерської, податкової і статистичної звітності;
- права по реалізації майнової правомочності;
- обов'язки по оподаткуванню і можливість вживання податкових пільг, що мають суб'єктну ознаку⁶.

Вченими наголошується на тому, що правовий статус приватних вищих навчальних закладів являє собою комплекс правових засобів, які забезпечують його організацію та діяльність, що відображають його положення як в системі вищої освіти, так і в колі суб'єктів ринкової економіки⁷. На нашу думку, із зазначеною тезою варто погодитися і конкретизувати її в тому, що саме правовим статусом приватний вищий навчальний заклад і буде індивідуалізовуватися порівняно із іншими вищими навчальними закладами, у тому числі державними, комунальними та Автономної Республіки Крим.

У свою чергу В. Астахов вводить таке поняття, як правова модель вищого навчального закладу, до складу якого вводить такі елементи:

- 1) «програмний блок, що формує зміст роботи, цілі і завдання вищого навчального закладу;
- 2) правові підстави організації вищого навчального закладу як осередку вищої освіти, з одного боку, і суб'єкту підприємництва – з іншого;
- 3) права, обов'язки і функції вищого навчального закладу, що призначені для здійснення програм його діяльності, і його відповідальність;
- 4) правовий режим управління вищим навчальним закладом, структура і функції його адміністрації».

При чому вченим наголошується на тому, що на сьогодні більша частина цих елементів розроблена та активно функціонує, проте, не конкретизуючи проблеми, вченим зазначається про те, що існує недосконалість самого законодавства України у сфері функціонування приватних вищих навчальних закладів, яка виступає значною перепорою на шляху їх діяльності⁸.

Принциповим питанням є питання набуття саме господарсько-правового статусу приватним вищим навчальним закладом, оскільки від цього залежить його здатність бути суб'єктом господарських правовідносин та можливість здійснювати власну господарську діяльність.

Вченими звертається увага на наявність ряду підстав для набуття правового статусу вищими навчальними закладами, що пов'язується із:

- нормами законодавчих актів, інших нормативно-правових актів, а також положеннями засновницьких документів⁹;
- отриманням відповідної ліцензії на право провадження освітньої діяльності¹⁰;
- предметом діяльності, що закріплені у засновницьких документах¹¹ тощо.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад визначається як освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та

науково-технічну діяльність¹². Таким чином, саме визначення поняття вищого навчального закладу вже закріплює ряд вимог, які необхідні для отримання відповідного правового статусу:

- 1) заснований і діє відповідно до законодавства про освіту;
- 2) реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями;
- 3) забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

У свою чергу вищий навчальний заклад приватної форми власності визначається як вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності і підпорядкований власнику (власникам). Варто зазначити, що вказане положення Закону не відповідає положенням Цивільного кодексу України (Книга третя)¹³, в контексті того, що цивільне законодавство України відходить від застосування форм власності як таких.

Стаття 27 Закону України «Про вищу освіту» конкретизує положення щодо створення вищих навчальних закладів, в тому числі і приватних вищих навчальних закладів, а саме: створення, реорганізація та ліквідація вищих навчальних закладів приватної форми власності здійснюється їх власником (власниками). Вищі навчальні заклади іноземних держав можуть з дозволу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки створювати свої структурні підрозділи на території України¹⁴. Таким чином, створення приватного вищого навчального закладу, а з ним і набуття правового статусу зумовлено проявом відповідного волевиявлення власника приватної власності, який повинен зафіксувати її у формі рішення про створення та затвердження статуту приватного вищого навчального закладу, на підставі якого він буде діяти. Закон встановлює вимоги до змісту статуту вищого навчального закладу, в тому числі і приватного, а саме:

- повна назва, юридичну адресу (відповідно до положень Цивільного кодексу України має вживатися термін «місцезнаходження». – *М. Т.*), дату прийняття рішення про створення;
- права та обов'язки власника (власників);
- обсяг цивільної правоздатності вищого навчального закладу;
- обсяг основних засобів (розмір статутного фонду), наданих власником (власниками);
- порядок утворення, діяльності та повноваження органів управління вищим навчальним закладом, права та обов'язки керівника;
- порядок обрання представників до органів громадського самоврядування;
- джерела надходження та порядок використання коштів та іншого майна вищого навчального закладу;
- порядок звітності, контролю за здійсненням фінансово-господарської діяльності;
- концепцію освітньої діяльності;
- порядок внесення змін до статуту вищого навчального закладу;
- порядок реорганізації та ліквідації вищого навчального закладу.

Варто зазначити, що створення приватного вищого навчального закладу регламентується і іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, Положенням про порядок затвердження та погодження статутів вищих та професійно-технічних навчальних закладів у Міністерстві освіти України № 370 від 27.10.1999 р.¹⁵ встановлено, що для затвердження або погодження статуту вищого навчального закладу власник або орган управління майном навчального закладу подає до Міністерства освіти України такі документи: письмова заява власника або органу управління майном довільної форми з проханням затвердити або погодити статут та перелік документів, що додаються; три примірники проекту статуту (оригінал та дві копії, завірені в установленому порядку); установчий договір (оригінал та одна копія) про створення вищого навчального закладу, якщо засновників вищого навчального закладу дві і більше особи; дозвіл на створення навчального закладу районної (міської) державної адміністрації; документ, що підтверджує розмір сформованого статутного фонду, відповідно до законодавства; відомості про кадрове забезпечення навчального закладу з відображенням кількості та фахового рівня педагогічних або науково-педагогічних працівників, документ що засвідчує рівень освіти і кваліфікації керівника навчального закладу; довідку за підписом власника або органу управління майном навчального закладу про матеріально технічну базу навчального закладу та навчально-методичне забезпечення, у межах норм, визначених чинним законодавством.

Окрім наявності реєстраційних документів для діяльності приватного вищого навчального закладу необхідно отримати відповідну ліцензію та пройти акредитацію спеціальностей та вищого навчального закладу. Відповідно до Порядку ліцензування освітніх послуг, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1019 від 08.08.2007 р.¹⁶ в сфері вищої освіти ліцензуванню підлягають: підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів за напрямками (спеціальностями), у тому числі молодших спеціалістів у вищих професійних училищах та центрах професійно-технічної освіти; військова підготовка студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу; перепідготовка за спеціальностями; розширення профілю (підвищення кваліфікації), спеціалізація; підготовка іноземних громадян до вступу у вищі навчальні заклади; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації іноземних громадян; підготовка до вступу у вищі навчальні заклади громадян України.

Положенням про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах, що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 978 від 9.08.2001 р.¹⁷, окремо закріплюється правовий статус навчального закладу після затвердження МОН молодь

спортом позитивного рішення ДАК щодо акредитації спеціальності. Зокрема такий вищий навчальний заклад має право:

- видавати випускникам, що навчалися за відповідною спеціальністю, документи про освіту державного зразка;
- на продовження строку дії ліцензії на строк дії сертифіката про акредитацію окремих напрямів підготовки (спеціальностей);
- проводити перепідготовку за цією спеціальністю в межах визначеного ліцензованого обсягу.

В цілому процес акредитації має відповідати чотирьом широкомасштабним цілям:

а) розроблення моделі навчання, яка б задовольняла вимоги до загальної та спеціалізованої освіти України, а також відповідала б загальноприйнятим Європейським стандартам;

б) підтримка тих тенденцій у навчанні, визнанні дипломів та у рівні еквівалентності освіти, які збігаються з прийнятими в інших Європейських державах;

в) удосконалення системи державної вищої освіти і підтримка приватної вищої освіти, надання державним і приватним секторам еквівалентного рівня освіти;

г) децентралізація управління державною вищою освітою із зберіганням за державою права головного юридичного та функціонального контролю¹⁸.

Враховуючи вищезазначені погляди науковців та положення чинного законодавства України, на нашу думку, доцільним є виокремлення природи правового статусу приватного вищого навчального закладу, що може бути закладений в основу його розвитку та правового закріплення. Можливо підсумувати, що правовий статус приватного вищого навчального закладу має потрібну правову природу:

– по-перше, це суб'єкт господарювання, що заснований на приватній власності і підпорядкований власнику (власникам);

– по-друге, це суб'єкт господарювання, що має статус юридичної особи за законодавством України;

– по-третє, це суб'єкт господарювання, що здійснює діяльність в сфері надання послуг для здобуття вищої освіти з видачею відповідного документа.

В цілому правовий статус приватного вищого навчального закладу є інститутом (правовим положенням), який відображає його індивідуальні характеристики, які відрізняють приватний характер вищого навчального закладу, порівняно із іншими вищими навчальними закладами, так званого «неприватного» характеру.

Резюмуючи результати вивчення правового статусу приватних вищих навчальних закладів, можливо підсумувати, що правовий статус приватних вищих навчальних закладів, насамперед, є основою господарської діяльності самого навчального закладу та вирізняє його серед інших «неприватних» вищих навчальних закладів. Однак, на сьогодні у чинному законодавстві України є недоліки його правового закріплення, що потребує відповідного уточнення та доопрацювання, в тому числі і в контексті запропонованих нами змін.

¹ Павлов В. П. Проблемы теории собственности в российском гражданском праве. Монография / В. П. Павлов. – М.: Бек, 2000. – 428 с. – С. 66.

² Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант: Монография / [Под общ. ред. В. И. Астаховой]. – Х., 2000. – 464 с. – С. 188–189.

³ Комаров С. А. Общая теория государства и права: [Курс лекций] / С. А. Комаров. – [Издание 2-е, исправленное и дополненное]. – М.: Манускрипт, 1996. – 312 с. – С. 124.

⁴ Теория государства и права. Курс лекций / [Под ред. Н. И. Матузов и А. В. Малько]. – М.: Юристъ, 1997. – 423 с. – С. 231.

⁵ Общая теория государства и права: [Академический курс в 2-х т.] / Под ред. М. Н. Марченко – Т. 1: Теория государства. – М.: Зерцало, 1998. – 453 с. – С. 189.

⁶ Рекрут О. А. Административно-правовой статус негосударственных высших учебных заведений в России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / О. А. Рекрут. – Саратов, 2003. – 24 с. – С. 16; Максимец Л. Г. Образовательное учреждение как субъект гражданского права: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. Г. Максимец. – М., 2001. – 30 с. – С. 13.

⁷ Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант: Монография / [Под общ. ред. В. И. Астаховой]. – Х., 2000. – 464 с. – С. 205.

⁸ Приватна вища школа України на шляху інновацій: Монографія / [За ред. В. П. Андрущенко, Б. І. Корольова]. – Х.: Вид-во ХУА, 2005. – 320 с. – С. 37.

⁹ Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации: [часть первая] / Отв. ред. О. Н. Садилов. – М.: Юринформцентр, 1995. – 373 с. – С. 117–120.

¹⁰ Неласов К. А. Концепция кодекса РФ об образовании. Гражданско-правовые отношения в системе образования / К. А. Неласов // Право и образование. – 2002. – № 2. – С. 175.

¹¹ Минашкин А. В. Основы административно-правового статуса государственных учреждений / А. В. Минашкин // Право и экономика. – 2003. – № 1. – С. 20; Рутман Л. М. Правовое положение предприятия, входящего в производственное объединение / Л. М. Рутман // Советское государство и право. – 1974. – № 2. – С. 55.

¹² Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17.01.2002 р. // www.rada.gov.ua

¹³ Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 року // www.rada.gov.ua

¹⁴ Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17.01.2002 р. // www.rada.gov.ua

¹⁵ Положення про порядок затвердження та погодження статутів вищих та професійно-технічних навчальних закладів у Міністерстві освіти України затверджене Наказом Міністерства освіти України № 370 від 27.10.1999 року // www.rada.gov.ua

¹⁶ Порядок ліцензування освітніх послуг, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1019 від 08.08.2007 року // www.rada.gov.ua

¹⁷ Положенням про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах, що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 978 від 09.08.2001 року // www.rada.gov.ua

¹⁸ *Nevesenko V. I., Bourlakov A. N.* Accreditation of Higher Education Institutions in Ukraine // Higher Education in Europe. – Vol. XX, Nos. 1–2, 1995. – P. 59–65.

Резюме

У статті досліджено питання природи та сутності правового статусу приватних вищих навчальних закладів, проаналізовано недоліки законодавства України у сфері правового закріплення статусу приватних вищих навчальних закладів.

Ключові слова: приватний вищий навчальний заклад, правовий статус, господарська діяльність, освітня діяльність.

Резюме

В статье исследованы вопросы природы и сущности правового статуса частных высших учебных заведений, проанализировано законодательство Украины в сфере правового обеспечения статуса частных высших учебных заведений.

Ключевые слова: частное высшее учебное заведение, правовой статус, хозяйственная деятельность, образовательная деятельность.

Summary

The questions of nature and essence of legal status of private higher educational establishments are probed in the article, the lacks of legislation of Ukraine are analysed in the sphere of the legal fixing of status of private higher educational establishments.

Key words: private higher educational establishment, legal status, economic activity, educational activity.

Отримано 8.06.2012

О. В. ХОРТЮК

Олександра Василівна Хортюк, кандидат юридичних наук, помічник судді Апеляційного суду Київської області

ТИПОЛОГІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ»

Питання ділової репутації прямо чи опосередковано були предметом наукових досліджень представників різних галузевих юридичних наук. Зокрема, деякі аспекти діяльності юридичних осіб були предметом досліджень і вчених-адміністративістів, відповідні питання аналізувалися і вченими-дослідниками господарського права. Проблематика ділової репутації, зокрема і юридичної особи, була і є предметом дослідження представників медіа-права в силу інформаційної складової такої репутації. Але найбільший внесок у розробку зазначеної проблематики здійснили дослідники цивільного права. Їх дослідження умовно можна поділити на дві групи: 1) які спрямовані на розкриття цивільно-правового статусу юридичних осіб і ті; 2) які безпосередньо стосуються охорони ділової репутації.

Репутацію визначають у цивілістичній науковій літературі¹ як сформовану про особу думку на оцінці суспільно значимих її якостей, а ділову репутацію – як оцінку професійних якостей. Ділова репутація є окремим випадком репутації взагалі і є сформованою думкою про якості (гідності й недоліки) колективу, організації, підприємства, установи, конкретної фізичної особи в сфері ділового обігу, у тому числі й у сфері підприємництва².

Питання щодо емпіричної підстави ідеї про ділову репутацію, зокрема щодо її історичних коренів, має важливе не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє виявити загальну тенденцію її розвитку, механізми переходу від однієї системи цінностей до іншої, конкретні форми їх взаємодії.

Звернемо увагу на «історичне» коріння категорії репутація. Унаслідок рецепції римського права у XVI–XVIII століттях ідея визнання цивільної правосуб'єктності за певними організаціями була сприйнята законодавством більшості країн Європи. Для вчинення дій від імені корпорації з правовими наслідками для неї був необхідний законний представник (actor), який мав право виступати від імені корпорації, пред'являти позови, укладати договори та інші правочини, причому його права були ідентичні правам приватної особи. В якості такого представника виступати від імені корпорації в цивільному обігу мали право вищі посадові особи її органу управління, яким вважалися загальні збори всіх членів об'єднання, де рішення приймалися простою більшістю голосів³.

Окремі норми, що спрямовувалися на захист репутації, були закріплені у статтях 667–670 «Зводу законів Російської імперії» в частині відповідальності «за умаление чести»⁴. Дореволюційні цивілісти звертали